

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Açılışı

Kayhan ÜLKER
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
(9 Mart 2022)

Giriş :

Kuruluş adıyla Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane olan **Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi** (MSGSÜ) 1 Ocak 1882 tarihinde II. Abdülhamit iradesi ile kurulmasına karar verilmiş, bu iradeyi takiben binası, eğitim-öğretim kadrosu ve diğer ihtiyaçları ve eksikleri tamamlanarak 3 Mart 1883'te resmen açılmış ve ülkemizde sanat eğitimini başlatan ve tarihi boyunca yön veren kurum olan MSGSÜ **3 Mart 1883 tarihini istisnasız 137 sene boyunca** törenler, sergiler, balolar ve benzeri etkinlikler ile kutlamıştır.

İster okulun kuruluşu olan 1 Ocak 1882 tarihi, ister açılışı olan 3 Mart 1883 tarihi göz önüne alınsın, son iki senedir kamu oyu ile de paylaşılan **2 Mart 1882** tarihinin **uydurma** olduğu aşikardır. Bu kısa yazı, özellikle son iki senedir, 2 Mart 1882 tarihinin baz alınmasıyla yaratılan kafa karışıklığının giderilmesini amaçlamaktadır.

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Kuruluşu ve Açılışı : 1 Ocak 1882 ve 3 Mart 1883

Son yıllarda yaşatılan kafa karışıklıklardan bir tanesi, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 1 Ocak 1882 tarihinde II. Abdülhamit iradesi ile kurulmasına karar verilmesi, ancak binasının, eğitim-öğretim kadrosunun ve gerekli diğer hazırlıkların 1882 yılında tamamlanamayarak, resmi açılışının 3 Mart 1883'de yapılması nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Yazılı iradenin devlet arşivinde mevcut olması nedeniyle , 1 Ocak 1882 tarihi hakkında tüm tarihçiler aynı fikirdedir ve bu konu tartışmaya açık değildir. Ancak, kabul edilmesi gereken asıl tarih Padişah iradesi ile beraber yayınlanan talimatname çerçevesinde, kurumun görev ve sorumluluklarını faal olarak ifa etme kabiliyetine kavuştuğu tarih, yani **resmen açıldığı tarih** olan **3 Mart 1883** olmalıdır.

Diğer bir kafa karışıklığı ise kurumun açılışının 2 Mart mı, 3 Mart mı olduğu üzerinedir. 2 Mart tarihi okulumuzda da görev yapmış olan tarihçi Prof. Mustafa Cezar'ın ilk baskısı 1971 tarihinde yapılan "*Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*" kitabında yer almaktadır. Kitap literatürde önemli bir yere sahiptir.

Bu iddia, MSGSÜ (o zamanki adıyla Mimar Sinan Üniversitesi) yayını olan ve 1973 yılında yayınlanan “Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 90. Yıl“ kitabı, 1983’te yayınlanan “Güzel Sanatlar Eğitiminde 100. Yıl” kitabı¹ ve 1995 yılında ikinci baskısı yapılan “Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi” kitaplarında tekrar edilmiştir. Aynı iddia yine 100’ncü yıl etkinlikleri kapsamında açılan “Osman Hamdi ve Sanayi-i Nefise Mektebi” sergi kataloğunda Prof. Adnan Çoker tarafından yazılan yazıda da yer almaktadır².

Açılış tarihinin 2 Mart olması ile ilgili Prof. Mustafa Cezar “Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi” kitabında şöyle demektedir^{3 4}:

SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ'NİN AÇILIŞ GÜNÜ

3 Martın Akademi'nin kuruluş günü olarak kutlanması gelenek haline gelmiştir. Şimdiye değin 3 Mart'ın kuruluş günü olarak ele alınışına ait bilginin temeli Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu adlı eserindeki şu satırlara dayanır:

"Talebe kaydına 28 Teşrinievvel 1298'de (dipnot : 28 Teşrinievvel 1298 miladi tarihle 9 Kasım 1882'ye karşılık gelir) başlanılacağı ilan ve mektebin resmi küşadı da 23 Rebiülahir 1300 senesine müsadif 19 Şubat 1298 (3 Mart 1883) tarihinde icra kılındı. Derslere 1299 martı iptidasında başlandı."

Hemen şunu belirtelim ki hicri 23 Rebiülahir 1300-rumi (mali) 19 Şubat 1298, miladi 3 Mart'a değil, 1 Mart 1883'e karşılık gelir. Akademinin açılış tarihini önemli görerek, bu konu üzerinde titizlikle durduğumuz halde, araştırmalarımız sırasında açılış günüyle ilgili bir belge bulamadığımızı, Türkçe gazetelerde de açılışa ait bir habere rastlayamadığımızı, sadece Fransızca bir gazetede şu haberi saptayabildiğimizi kaydetmek isteriz. Zamanında yayınlandığı için önemli ve doğru sayılması gereken bu "7 Mart 1883" tarihini taşıyan haber aynen şöyledir:

"Güzel Sanatlar Okulu: Geçen cuma günü büyük bir dinleyici topluluğu ortasında bu okul açıldı. Dersler 1/13 Mart'ta başlayacaktır. Müdürlüğün bir ilanı kayıt olmuş öğrencileri bundan haberdar etmekte ve dersleri takip etmek isteyenleri de, söz konusu tarihten önce kayıtlarını yaptırmaları için Müze-i Hümayun idaresine başvurmaya davet etmektedir. "

7 Mart 1883 tarihli gazetenin üstünde gün adı olarak Çarşamba yazılıdır (dipnot : La Turquie, 7 Mars 1883.) . Bu duruma göre, 7 Mart Çarşamba'dan önceki Cuma 2 Mart'a rastlayacaktır. O halde bu gazete haberine dayanıldığı takdirde, Akademi'nin açılış töreninin 2 Mart 1883'de, yapıldığının kabulü gerekir. Doğrusu da budur. Yani açılış günü 3 Mart değil 2 Mart 1883'dür."

Mustafa Cezar hocanın “hicri 23 Rebiülahir 1300-rumi (mali) 19 Şubat 1298, miladi 3 Mart'a değil, 1 Mart 1883'e karşılık gelir” iddiası **doğru değildir**. Türk Tarih Kurumu “Tarih Çevirme Kılavuzu” kullanıldığında hicri 23 Rebiülahir 1300 tarihinin **tam olarak rumi 19 Şubat 1298 ve miladi 3 Mart 1883 Cumartesi** gününe, benzer şekilde 19 Şubat 1298 tarihinin de **tam olarak 23**

1 1973'te 90. yıl, 1983'te 100. yılının kutlandığına dikkat edilmelidir !

2 Ancak bu iddiaya rağmen, katalog 100'ncü yıl etkinlikleri çerçevesinde 3 Mart 1883 tarihinde yayınlanmıştır ve katalogun ön sözünde Rektör Prof. Muhteşem GİRAY “MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ, 3 Mart 1983'te SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ ALİ'si adı altında öğretime başlayışının 100 cü yılını kutlamaktadır.” yazmaktadır.

3 Bkz. M. CEZAR “Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi” (1995) 2'nci cilt sf.467. Benzer metin, daha eski Türkçeyle, aynı başlıklı kitabın 1971 baskısında sf.455'te de yer almaktadır.

4 Halil EDHEM'in Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu kitabının Türkçesi sadeleştirilerek, 2014 yılında MSGSÜ tarafından tekrar yayınlanmıştır (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları 788).

Rebiülahır 1300 ve **yine miladi 3 Mart 1883 Cumartesi** gününe denk geldiği görülmektedir⁵ (<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>). Dönemin teknolojisi göz önüne alındığında bu hatanın kabul edilebilecek bir hatadır.

Diğer taraftan, Mustafa Cezar, adı geçen eserde de belirtildiği gibi 2 Mart 1883, **Cuma** gününe denk gelmektedir. Osmanlı döneminde, 17 Ocak 1842 tarihi itibari ile **hafta tatili Cuma** günü olmuştur (Hafta Tatili, TDV İslam Ansiklopedisi - <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafta-tatili#2-islami-donem>). Dolayısıyla, tüm devlet memurları için **resmi tatil günü olan 2 Mart 1883 Cuma günü okul açılışının yapılması mümkün değildir**. Kaldı ki Fransız gazetesi La Turquie'nin Müslümanlar için Cuma günü olan hafta tatilini başka bir günle karıştırmış olması kuvvetle muhtemeldir⁶.

Tüm bunlara ek olarak, Mustafa Cezar yine adı geçen eserin 468'nci sayfasında

Türkçe gazetelerde Sanayi-i Nefise Mektebi hakkında yorum şurada dursun, açılış haberine dahi rastlayamadık. Araştırmalarımızı hayli geniş tutmakla beraber, bu konuda gözümüze çarpmamış bir şeyler bulunabileceğini elbette kabul etmek gerekir. Zira daha önceki yılların Türk gazetelerinde güzel sanatlarla ilgili haberlerden başka bazı makalelerin bile yayınlanmış olduğuna bakarak, güzel sanatlar öğretimi yapan bir okulun açılışını zamanın yayın organlarının hepsinin birden tam bir sessizlikle geçiştirdikleri pek düşünülemez.

demektedir.

Gerçekten de, Mustafa Cezar'ın da gözden kaçırmış olabileceğini kabul ettiği gibi mektebin açılış hakkında **Tercüman-ı Hakikat gazetesinde** 1 Mart 1883 ve 6 Mart 1883'te iki ayrı haber vardır. Bu bulgu, 2021 yılında Dr. Özge Gerçel tarafından hazırlanan "*Sanayi-i Nefise Mektebi (1882-1928)*" başlıklı Doktora Tezi'nin 77'nci sayfasında bulunabilir (YÖK Tez Merkezi, 659269 no.lu tez - <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>):

Okul, 1882'nin sonuna yetişemese de 1883'ün Mart ayında öğrenime hazır hale gelir. 1 Mart 1883 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesi, Ticaret Nazırı Suphi Paşa'nın bazı kimselerle birlikte 3 Mart Cumartesi günü Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ön hazırlıklarını incelemek için okulu ziyaret edeceğini ve okulun 15 Mart itibarıyla faaliyete geçeceğini duyurur (Anonim, 17 Şubat 1298 [1 Mart 1883]; Cezar 1995, s.467). 6 Mart 1883'te aynı gazete okulun, 3 Mart 1883 günü açılmış olduğunu bildirir; bu durumda Suphi Paşa'nın hazırlıkları denetlemek için değil, okulun açılışını gerçekleştirmek üzere okulu ziyaret ettiği düşünülebilir (Anonim, 22 Şubat 1298 [6 Mart 1883]; Ürekli, 1997, s.143).

Aynı tezin, 36'ncı dipnotunda ise

*Öte yandan, 7 Mart 1883 tarihli La Turquie gazetesi ise, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin 2 Mart Cuma günü açıldığını söyler. Mahmud Cevad'ın 1919 yılına ait Maârif-i Umûmiye Nezâreti Târihçe-i Teşkilât ve İcrââtı –XIX. Asır Osmanlı Maarif Tarihi (s.205) yayınında ise açılış tarihi 6 Mart olarak verilir. Ancak hem Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 1 Mart ve 6 Mart nüshalarında olmak üzere iki kez 3 Mart'ın işaret edilmesi ve diğer kaynaklara göre süreçle ilgili daha detaylı bilgiler barındırması nedeniyle **açılışın 3 Mart 1883'te gerçekleştiği** düşünülmektedir.*

5 Hicri takvimin dönüştürülmesinde kimi zaman sorunlar yaşanabildiğinden hem hicri, hem de rumi takvimdeki tarihler dönüştürülerek miladi tarihin sağlanması yapılmıştır.

6 Bu noktada neden kutsal Cuma günü açılış yapılmadığının düşünüldüğü sorulabilir. Ancak Osmanlı döneminde böyle bir adet olduğu düşünülmemektedir. Örneğin, geç Osmanlı'nın en önemli kurumlarından biri olan ve açılış Sanayi-i Nefise Mektebi ile aynı döneme denk gelen "Meclis-i Umumi" yani parlamentonun ilk açılışı 19 Mart 1877 Pazartesi günüdür. İkinci açılışı 18 Aralık 1877 Salı günüdür. Üçüncü açılışı 17 Aralık 1908 Perşembedir.

Tezde Ürekli 1997 ile verilen referans, halen MSGSÜ Tarih Bölüm Başkanlığını da yürüten, değerli tarihçi Prof. Dr. Fatma Ürekli'nin 1997 senesinde yazdığı “*Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Kuruluşu Ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri*” başlıklı Doktora Tezidir⁷. Nitekim Prof. Dr. Ürekli TDV İslam Ansiklopedisinde de yazdığı makalesinde **Sanayi-i Nefise Mektebi'nin, Ticaret Nâzırı Subhi Paşa ile bazı devlet erkânı tarafından 3 Mart 1883'te resmen açıldığını** belirtmektedir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/sanayi-i-nefise-mektebi>).

Son olarak 3 Mart konusunda, 1908 yılından itibaren Sanayi-i Nefise Mektebinde Sanat Tarihi dersi veren ve aynı zamanda Osman Hamdi Bey'in de damadı olan Mehmet Vahit Bey'in Sanayi-i Nefise Mektebinin 35'nci yıl dönümünde yaptığı konuşma da, okulun açılışı ile ilgili bir başka bilgidir :

“Sanaatın tedrisindeki ehemmiyeti ve bunun tehzib-i ahlak ve tevs-i irfana ifa ettiği hizmeti pek eskiden takdir etmiş olan merhum Hamdi Bey İstanbul'da bir Sanayi-i Nefise Mektebinin tesisi husunda hükümet nezdinde musarrane vaki' olan müteaddid teşebbüs müracaatları üzerine nihayet böyle bir mektebin ihdasına karar verilmiş ve kendisi yeni teşkil edilen bu mektebe 2 Kanunuevvel 1881 tarihinde müdür tayin olunmuş idi. O zaman müze müdüriyeti de merhumun uhdesinde bulunuyor idi. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin tesisi bu suretle takarrür ettiğinden sonra Âsar-ı Atîka Müzesi olan Çinili Köşk'ün civarında küçücük bir binanın hemen inşasına başlandı ve bubina sekiz, dokuz ay sonra ikmal edildi. Artık talebe kaydına başlanılmış idi. Nihayet 3 Mart 1883 tarihinde mektebin resm-i küşadı icra olundu.”

(Seçkin G. Naipoğlu, “*Sanayi-i Nefise Mektebi'nde Sanat Tarihi Yaklaşımı Ve Vahit Bey*”, 2008, Doktora Tezi. YÖK Tez Merkezi, 239570 no.lu tez - <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>).

Vahit Bey'in gerek Osman Hamdi Bey'in damadı olarak kendisinin en yakınındakilerden biri olması, gerekse mektebin ilk sanat tarihi hocası olması nedeniyle, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin resmi olarak açılışına ve sonrasındaki her aşamasına vakıf olduğu aşikardır.

Sonuç :

Yukarıda verilen bilgiler yardımıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin **resmi açılış tarihinin 3 Mart 1883** olduğu açıkça görülmektedir. Bu tarih sadece yukarıda verilen eserlerde değil, 137 yıl boyunca yayınlanan gazete, mecmua ve takvimlerin tümünde de yer almaktadır.

Üniversitenin geleneği göz önüne alındığında ise üniversitenin kuruluşu ve/veya açılışı yine 137 sene boyunca 3 Mart 1883 tarihi baz alınarak kutlanmıştır. Bu kutlamalara dair bilgi, belge ve etkinliklerin sergi katalogları üniversitenin kütüphanesinde yer almaktadır.

II. Abdülhamit iradesinin yayınlandığı 1 Ocak 1882 tarihini ve (zaten hatalı olan) 2 Mart 1883 tarihini birbiri ile harmanlayarak **2 Mart 1882 tarihini kutlamak yanlış bile değildir**. 139 senelik köklü tarihi ile gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet döneminin ilk ve en önemli sanat kurumuna, **hiçbir tutarlı gerekçe göstermeden yeni bir tarih icat edilemeyeceği ve geleneklerinin keyfi olarak değiştirilemeyeceği** açıktır ve kabul edilemez. Bu nedenle, son iki yılda yapılan yanlış uygulama en kısa sürede sonlandırılarak, kamuoyu kurumun yetkili organları tarafından aydınlatılmalıdır.

⁷ Tez eski tarihli olduğu için çevrim içi olarak ulaşmak mümkün olmadı.